

sereg minőségi összehasonlítása. Véleményünk szerint, hasonló sereglétszámok esetén, az európai típusú, tehát a magyar sereg fölényben volt az oszmánokkal szemben. A csatadöntő elemek, nehézlövasság és -gyalogság terén ugyanis az oszmánok határozott hátrányban voltak, s mint a mohácsi csata előkészületei és lefolyása is mutatják, problémát okozott a török vezetésnek a magyar lovasság rohamának elhárítása. Ha a cseh gyalogság csapatai beérkeznek és a magyar nehézlövasság is erősödik néhány ezer fővel, nézetünk szerint, reális esély lett volna a győzelemre. Ennek az sem mond ellent, hogy a könnyűlovasságban a török határozottan fölénybe került a magyarokkal szemben. Ez azonban nem volt csatadöntő fegyvernem, s legfeljebb a teljes vereséget, illetve az üldözést akadályozhatta volna meg.

Úgy véljük, a munka minden olvasója egyetért velünk abban, hogy Szakály Ferenc, a korszerű, komplex módszer helyes alkalmazásával, maradandó értékű, kitűnően megírt könyvvel gazdagította a magyar marxista történettudományt. Bátran nyúlt vitás kérdésekhez, ezeket világosan, meggyőző okfejtéssel tárta az olvasó elé, elősegítve ezzel, hogy számos, gyakran századokon át élő tévhitet oszlasson el.

Befejezésül meg kell dicsérnünk a kiadó és a nyomda gondos és szép munkáját, a kitűnően válogatott illusztrációs anyagot, az olvasók további tájékozódását elősegítő bibliográfiai apparátust is. Mindez növeli a mű értékét, s hozzájárul ahhoz, hogy Szakály Ferenc új munkája megérdemelt sikert arasson mind a szakma, mind az olvasóközönség táborában.

*Rázsó Gyula*

## **A HÁBORÚK ÉS A HADMŰVÉSZET TÖRTÉNETE**

*(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1975. 515 o., 56 vázlat)*

A szakemberek és a hadügyi-hadművészeti kérdések iránt érdeklődő olvasók egyaránt örömmel vehetik kézbe a szovjet hadtudomány neves szakértői közös munkájának magyar nyelvű fordítását. A szerkesztő bizottság (elnöke I. H. Bagramjan, a Szovjetunió marsallja) és a nagyszámú szerzői kollektíva (vezetője Sz. Sz. Lotockij altábornagy, docens) munkájának értékét elsősorban az adja, hogy az egyes szerzők alkotó módon értékelik a múlt tapasztalatait, ezeket korszerű szerkezeti felépítésben, érdekesen és színesen tárják elénk.

A bevezetőben a háborúk és a hadművészet történetének tárgyát és a fejlődés törvényszerűségeit elemzik. Utalnak arra, hogy nem egyforma részletességgel tárgyalják a történelem valamennyi háborúját, hadműveletét, ütközetét és harcát, hanem csak azokat emelik ki, amelyekben a küzde-

lem új formái és módjai születtek, vagy a már meglévők tökéletesedtek.

Az első részben az egyes társadalmi-gazdasági formációk — vagyis a rabszolgáltató kor, a feudalizmus, a kapitalizmus és az imperializmus — keretei közötti hadművészetet tárgyalják. Korszakonként vázolják a társadalmi-gazdasági viszonyokat, a hadseregek fegyverzetét, szervezetét és kiegészítését, a hadászat és harcászat fejlődésének állomásait.

A második részben áttekintést adnak a szovjet fegyveres erők és a szovjet hadművészet kialakulásáról és fejlődéséről a polgárháború és az intervenció, valamint a két világháború közötti időszakban. Bemutatják ugyanakkor a főbb kapitalista államok fegyveres erőit és hadművészetét is a második világháború küszöbén és a második világháború első időszakában.

A szerzők a harmadik részre — a

második világháború kiemelkedő hadműveleteire és ezek hadművészeti tapasztalataira — fordították a legnagyobb figyelmet. Az arányok helyes megválasztásáról tanúskodik, hogy a kötet közel kétharmad része a Nagy Honvédó Háború három időszakával, az Egyesült Államok és Anglia fegyveres erőinek 1941—1945 közötti hadművészetével és a szovjet—japán háború tapasztalataival foglalkozik. A harmadik rész egyes fejezeteinek tartalmi felépítése eltér a korábbi fejezetek feldolgozásmódjától: a szerzők kisebb teret szenteltek az eseménytörténetnek, például a moszkvai, sztálingrádi, kuruzki stb. csaták részletes leírásának, így a terjedelem adta határok között bővebb lehetőség nyílt a következtetések levonására. A szerzők összegezik a Nagy Honvédó Háború első és második időszakának katonapolitikai tanulságait és a szovjet hadművészet fejlődését, ez utóbbit hadászati, hadműveleti művészeti és harcászati szinten részletezve. Kár, hogy a Nagy Honvédó Háború harmadik időszakára vonatkozó ilyen jellegű értékelés elmaradt.

A hadművészeti kérdések iránt érdeklődő olvasók számára különösen értékes a harmadik rész 13. fejezete. Ebben összefoglalják a háború katonapolitikai eredményeit, a fegyverzet és a harci-technikai eszközök korszerűsödését, a szervezetek változásait. Külön szerzői kollektíva foglalkozik e fejezetben a haderőnemek alkalmazásával, amelynek során kitérnek a szárazföldi csapatok, a légierő, a honi légvédelmi csapatok és a haditengerészeti flotta egyes fegyvernemeire és szakcsapataira, a különböző seregtesetek, magasabbegységek és egységek fegyverzeti, szervezeti és alkalmazási problémáira. A fejezetet az egész háborúra vonatkozó hadászati, hadműveleti művészeti és harcászati értékelés zárja, mindhárom kategóriában támadásra és védelemre bontva.

A negyedik rész a szovjet fegyveres erők és a főbb kapitalista országok hadseregei hadművészetének háború

utáni fejlődésével és az 1945—1962 közötti helyi háborúk tapasztalataival foglalkozik. A szovjet hadművészet háború utáni fejlődését a szerzők két időszak szerint tárgyalják. Az első időszak a Nagy Honvédó Háború befejezésétől az atomfegyver rendszerezéséig (1945—1953) tartott. Ekkor a hadsereg és a haditengerészet erejének alapja a hagyományos fegyverzet volt. Az időszak végén (1953-ban) rendszerezítették az atomfegyvert és megkezdődött az új eszköz alkalmazásával kapcsolatos hadművészeti kérdések kidolgozása. A második szakasz 1954-ben vette kezdetét és napjainkban is tart. Ezt a már több mint két évtizedes fejlődési periódust a szerzők két alszakaszban elemzik: 1954-től 1959-ig és 1960-tól napjainkig, amit azzal indokolnak, hogy 1960 után befejeződött a szovjet fegyveres erők átfegyverzése rakéta-atomeszközökkel és más új harci technikával, széles körűen elterjedt a rádiótechnika, nagyarányú átszervezések voltak és egy teljesen új haderőnem jött létre: a hadászati rakétacsapatok. A hadművészet háború utáni fejlődésének ez a periodizációja tartalmilag megegyezik a hasonló jellegű korábbi feldolgozásokban kifejtettekkel.

A helyi háborúk hadművészeti tapasztalatait olvasva sajnálatosnak tartjuk, hogy a szerzők az 1962-es évvel befejezik ez irányú mondanivalójukat, amit csak a mű eredeti kiadásának 1970-es éve magyaráz. A vietnami háború akkor ugyan még nem ért véget, de egy sor tapasztalatát már összegezni lehetett volna. A hatvanas évek végére az 1967-es közel-keleti háború hadművészeti tapasztalatai is rendelkezésre álltak. Ha a kiadó kéri, a szerzők bizonyára kiegészítették volna a könyv érintett fejezetét.

Összegezve, az olvasó egy korszerű formában megszerkesztett könyvet kap kezébe. A szerzők kellőképp bemutatták a háborúk történetét az ókortól napjainkig, emellett tisztázták azokat az okokat, amelyek a hadviselés

új módjait életre hívták, vagy amelyek a régiék elhalásához vezettek.

A fordítók egy-két régies szakkifejezés kivételével (például 37. oldalon „ferde csatarend” helyett „rézsútos roham”) hűen és igen magas színvonalon tolmácsolták a szerzők mondanivalóját.

A Zrínyi Katonai Kiadó mind tartalmilag, mind nyomdatechnikailag értékes munkát juttatott el olvasóihoz. A szép kivitelű vázlatok lehetővé teszik az események, hadművészeti fejtegetések megértését. Nem tudom, a

kiadói vagy a szerkesztői munka rovására írjam-e közel húsz vázlat kihagyását, illetve a kihagyásra ítélték nem túl szerencsés kiválogatását. Indokolatlanul maradt ki a vázlatok közül például az 1940-es nyugat-európai hadjárat, a Nagy Honvédő Háború 1941 nyári-őszi hadműveletei, a moszkvai és a kurszki védelem, a berlini hadművelet.

A kiadvány az említett néhány fogyatékoság ellenére is értékes, és ezért nagy figyelemre tarthat számot.

Váradi György

LAGZI ISTVÁN

## FRANCIA KATONAI MENEKÜLTEK MAGYARORSZÁGON (BALATONBOGLÁRON) A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN (1942—1945)

(Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 6. Szerk.: Kanyar József.  
Kaposvár, 1975. 167—192. o.)

A második világháború alatt a hadifoglyok és külföldi internáltak ügyével a HM 21. osztálya foglalkozott. Ennek iratai csaknem teljes egészében megmaradtak. Ezt a becses forrásanyagot használta fel Lagzi István a Magyarországra menekült, s itt internált lengyel katonai és polgári személyek történetének megírásához. Közben, mintegy „melléktermékként”, sikerült feltárnia a fasisztáktól ide menekült francia, angol, holland, belga, badoglioista olasz hadifoglyok sorsát is.

A tanulmányban felvetett kérdések országos érdeklődésre is számot tarthatnak. (A címben említett „Balatonboglár” szó inkább csak a publikálás körülményeinek indoklásául szolgál.)

Lagzi István a nyugati hadifoglyok számban és politikai súlyban legjelentősebb rétegével, a franciákkal foglalkozik. Létszámuk 1942 derekától 1944. március 1-ig 941 főre növekedett. A katonák Komáromban, Selypen, majd végül Balatonbogláron táborban nyertek elhelyezést.

Ezek a franciák, mint hadifoglyok, vagy munkára hurcolt polgári személyek, a Harmadik Birodalom keleti területein, elsősorban Ausztriában dolgoztak. Az elviselhetetlen körülmények miatt jöttek aztán Nyugat-Magyarországra, vagy Szlovákián át az ország belsőbb területeire.

Azt remélték, hogy Magyarországon jobb helyzetbe jutnak, megmenthetik életüket, vagy talán lehetővé válik, hogy eljussanak a szövetséges hatalmak csapataihoz, s az antifasiszta harcban való bekapcsolódásukra is kedvezőbb lehetőségük nyílik.

A tanulmány érdeme, hogy a franciák sorsát a magyar uralkodó osztályok külpolitikai törekvéseivel szoros egységben vizsgálja. Az itt élő nyugati hadifoglyokon keresztül a kormány fenn akart tartani bizonyos szálatokat a szövetségesek felé. A velük szemben alkalmazott magatartás részét képezte a „hintapolitikának”, s elsődlegesen az volt a célja, hogy az ország — úgymond — „érdemeket” szerezzen a